

**Eco-effectscan
Mariahoeve
te Den Haag**

**Opdrachtgever
Gemeente Den Haag
Dienst Stedelijke Ontwikkeling
te Den Haag**

Milieu consultancy
Watermanagement
Ruimtelijke ordening

Milieu consultancy
Watermanagement
Ruimtelijke ordening

**Eco-effectscan
Mariahoeve
te Den Haag**

Aqua-Terra Nova BV

Zuidweg 79
2671 MP Naaldwijk
telefoon 0174 – 625246
fax 0174 – 629744
www.aquaterranova.nl

**Opdrachtgever
Gemeente Den Haag
Dienst Stedelijke Ontwikkeling
te Den Haag**

Datum: 18 mei 2015
Rapportnr: 215085/AQT301/JM
Status: definitieve rapportage

COLOFON

Titel : *Eco-Effectscan Mariahoeve te Den Haag*

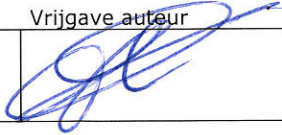
Opdrachtgever : *Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling*
Contactpersoon : dhr. D. van der Laan

Projectteam
Projectmanager : dhr. ing. A.P. Wubben
Contactpersoon : mw. ing. M. Langstraat
Auteur : mw. ing. J. Marchal

Projectnummer : **215085**

Aqua-Terra Nova is lid van het Netwerk Groene Bureaus, de branche organisatie voor kwaliteitsbevordering en belangenbehartiging van groene adviesbureaus.

Datum vrijgave	Status	Goedkeuring projectmanager	Vrijgave auteur
18 mei 2015	Definitief		

© 2015 Aqua-Terra Nova B.V.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	2
1.1	Aanleiding	2
1.2	Doelstelling	2
1.3	Leeswijzer	2
1.4	Verantwoording	2
2	METHODE.....	3
2.1	Inleiding	3
2.2	Projectbeschrijving	3
2.3	Beoordeling beschermde natuurgebieden	3
2.4	Wettelijk kader Flora- en Faunawet	3
2.5	Aanwezigheid beschermde planten en dieren	3
2.6	Effectbeoordeling en toetsing.....	4
3	PROJECTGEBIED	6
3.1	Ligging	6
3.2	Bestaande situatie.....	6
3.3	Beoogde situatie en activiteiten	7
4	RESULTATEN.....	8
4.1	Natuurbeschermingswet en Ecologische Hoofdstructuur	8
4.2	Vaatplanten.....	9
4.3	Vogels	9
4.4	Grondgebonden zoogdieren	9
4.5	Vleermuizen	10
4.6	Amfibieën en reptielen	10
4.7	Vissen.....	11
4.8	Overige beschermde soorten	11
5	EFFECTEN EN MAATREGELEN	12
5.1	Beschermde natuurgebieden.....	12
5.2	Beschermde soorten	12
5.3	Maatregelen	12
6	REFERENTIES	14
BIJLAGE 1	WETTELIJK KADER	15
BIJLAGE 2	PROJECTGEBIED.....	17
BIJLAGE 3	BESCHERMDE NATUURGEBIEDEN	18

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding

Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling beoogt een eerste herziening van het bestemmingsplan Mariahoeve, wat betrekking heeft op een deelgebied gelegen tussen de Loolaan en (trein)sporen. De herziening betreft het toestaan van meerdere functies, naast de huidige functie recreatie. Voor deze herziening dient te worden onderzocht of deze mogelijk is zonder het verstoren van de aanwezige flora en fauna. In dit kader is de onderhavige Eco-effectscan uitgevoerd door Aqua-Terra Nova BV.

1.2 Doelstelling

De Eco-effectscan heeft als doel te inventariseren of het project, de herziening, mogelijk in strijd is met de Flora- en faunawet, Natuurbeschermingswet of de Ecologische Hoofdstructuur in de Wet ruimtelijke ordening. Hiertoe worden de effecten van de activiteiten op beschermde gebieden en soorten inzichtelijk gemaakt en wordt geadviseerd hoe te handelen in het kader van de natuurwetgeving. Voor de vigerende wetgeving zie bijlage 1.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de onderzoeksmethode en het toetsingskader van de Eco-effectscan beschreven. In hoofdstuk 3 worden het project en het projectgebied beschreven. De resultaten van de inventarisatie en de te verwachten effecten worden in hoofdstuk 4 beschreven. In hoofdstuk 5 volgen de conclusies en worden de maatregelen geadviseerd. Bronvermeldingen zijn in de tekst met een nummer aangegeven, wat naar het desbetreffende nummer in de referentielijst verwijst.

In de bijlagen wordt de natuurwetgeving toegelicht, zijn kaarten van het projectgebied opgenomen en is een inventarisatielijst opgenomen met de resultaten van het locatiebezoek en de literatuurstudie.

1.4 Verantwoording

Dit onderzoek geeft een zo volledig mogelijk beeld van aangetroffen aanwezige soorten en de effecten die het project op deze soorten kan hebben. Dit dient gezien te worden vanuit het perspectief dat het onderzoek gebaseerd is op een momentopname. De waarnemingen en conclusies sluiten niet uit dat de ecologie zich op het projectgebied onvoorspelbaar ontwikkelt. Indien dit het geval is dient de initiatiefnemer hiertoe adequate maatregelen te treffen.

2 METHODE

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de resultaten van de voorliggende rapportage tot stand zijn gekomen. Dit hoofdstuk dient tevens als onderbouwing van de conclusies. In het kort wordt weergegeven hoe de Flora- en Faunawetgeving in het project wordt geborgd.

2.2 Projectbeschrijving

Het project wordt beschreven aan de hand van de door de opdrachtgever verstrekte informatie. Hiertoe wordt de omvang en ligging van het projectgebied beschreven in relatie tot groenstructuren in de omgeving, wordt de bestaande situatie geschetst en worden de beoogde activiteiten omschreven.

2.3 Beoordeling beschermde natuurgebieden

Op basis van provinciale en lokale kaartendatabases wordt de ligging van natuurgebieden in de omgeving van het projectgebied inzichtelijk gemaakt. Het betreft gebieden in de Natuurbeschermingswet en in de Ecologische Hoofdstructuur. Indien dergelijke beschermde natuurgebieden binnen een straal van 3 km van het projectgebied gelegen zijn of de ingreep een zodanig karakter heeft dat effecten op grotere afstand mogelijk zijn, wordt de wettelijke status beschreven en wordt beoordeeld of negatieve effecten op de gebieden uitgesloten kunnen worden.

2.4 Wettelijk kader Flora- en Faunawet

Voor een uitgebreide omschrijving van de wet- en regelgeving zie bijlage 1. In de Flora- en faunawet zijn beschermde soorten aangewezen. Hierbij zijn soorten ingedeeld in 3 beschermingscategorieën (tabel 1, 2 en 3) en vormen vogels een aparte categorie. Aanvullend zijn de nesten van enkele vogels jaarrond beschermd.

De bescherming van soorten is met name gericht op populaties en verblijfplaatsen van individuen. Hierbij wordt het 'nee, tenzij'-principe gehanteerd. Handelingen in strijd met de verbodsbepalingen zijn per definitie verboden. Uitzonderingen voor overtreding van de verbodsbepalingen kunnen worden verleend middels vrijstellingen en ontheffingen. Tevens is de zorgplicht te allen tijde van kracht voor alle planten en dieren. Zie box 1 voor de relevante verbodsbepalingen bij ruimtelijke inrichting en ontwikkelingen.

Box 1. Relevante verbodsbepalingen bij ruimtelijke inrichting en ontwikkelingen

Art 2 (zorgplicht); verplichting om schadelijke handelingen achterwege te laten, zoveel als redelijkerwijs gevergd kan worden; Art. 8: verbod op het beschadigen etc. van groeiplaatsen van beschermde planten; Art. 9: verbod op het doden, verwonden, vangen, opsporen etc. van beschermde dieren; Art. 11: verbod op het beschadigen, verstoren etc. van verblijfplaatsen van beschermde dieren; Art. 12: verbod op het beschadigen, vernielen en uitnemen van eieren van beschermde dieren.

2.5 Aanwezigheid beschermde planten en dieren

Aan de hand van een veldbezoek, verspreidingsatlassen, overige naslagwerken en lokale waarnemingen wordt een lijst samengesteld van tabel 1, 2 en 3-soorten en vogels met jaarrond beschermde nesten welke in de omgeving van het projectgebied zijn waargenomen. De lijst met beschermde soorten is een momentopname, is niet limitatief en kan aangevuld worden met beschermde soorten waarvan de aanwezigheid aannemelijk is.

Voor deze soorten wordt op basis van het verkennend locatiebezoek de geschiktheid van biotopen in het projectgebied beoordeeld. In tabel 1 is een niet-limitatieve lijst van te beoordelen biotoopkenmerken weergegeven. Tijdens het locatiebezoek waargenomen beschermde soorten worden eveneens genoteerd.

Tabel 1. Beoordeling geschiktheid biotoop per soortgroep (niet limitatief)

Soortgroep	Biotoopkenmerken	Relevante biotoopfunctie
Planten	Vegetatiestructuur, bodemtype, vochtigheid, voedselrijkheid, begroeiing watergang, etc.	Standplaats
Vogels	Vegetatiestructuur, boomholten, holten onder dakpannen of in gebouwen, etc.	Vaste verblijfplaats of voortplantingslocatie c.q. nest
Reptielen en grondgebonden zoogdieren	Droge biotoop: vegetatiestructuur, bodemtype, vochtigheid, beschutting, etc.	Vaste verblijfplaats, migratieroute
Vleermuizen	Vegetatiestructuur, holten in bomen of in gebouwen, lijnvormige elementen, etc.	Vaste verblijfplaats, vliegroute, foerageergebied
Amfibieën	Vegetatiestructuur, begroeiing, doorzicht en uitklimbaarheid watergang, beschutting, etc.	Vaste verblijfplaats, migratieroute
Vissen	Vegetatiestructuur watergang en oevers, sliblaag, doorzicht, etc.	Vaste verblijfplaats
Overige soorten	Alle bovenstaande kenmerken, etc.	Vaste verblijfplaats

De beoordeling van de aanwezigheid van beschermde planten en dieren in het projectgebied resulteert in de vaststelling:

- Niet aanwezig c.q. afwezig; de soort is niet in de omgeving waargenomen of het projectgebied vormt geen geschikt biotoop voor soort welke in de omgeving waargenomen is; de beoordeling van de afwezigheid wordt uitsluitend in uitzonderingen behandeld; soorten welke op de inventarisatielijst zijn opgenomen en niet worden behandeld, worden per definitie beoordeeld als niet aanwezig c.q. afwezig;
- niet uit te sluiten; de soort is in de omgeving waargenomen of kan op basis van betrouwbare bronnen* verwacht worden en het projectgebied vormt geschikt biotoop voor verblijfplaatsen of andere functionele onderdelen van de leefomgeving van de soort;
- aanwezig; de soort is tijdens het locatiebezoek waargenomen of de soort is in het projectgebied waargenomen op basis van betrouwbare bronnen*.

*Betrouwbare bronnen zijn minder dan 3 jaar oude gegevens van overige ter zake kundigen en de NDFF.

2.6 Effectbeoordeling en toetsing

Voor de aanwezige beschermde soorten of beschermde soorten waarvan de aanwezigheid niet uitgesloten kan worden, worden de effecten van de voorgenomen handelingen beoordeeld en getoetst aan de verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet en de zorgplicht. Het veldbezoek is uitgevoerd op dinsdagmiddag 28 april 2015. Tijdens het veldbezoek was het circa 11°C, licht bewolkt en droog.

De toetsing is gericht op aantasting en verstoring van individuen en hun functionele leefomgeving. De toetsing is afhankelijk van de kwetsbare periode waarin handelingen een effect kunnen hebben. Vervolgens wordt beoordeeld of aantasting van individuen en hun functionele leefomgeving een effect heeft op de gunstige staat van instandhouding van de regionale of landelijke populatie. Zie tabel 2 voor een niet-limitatief toetsingskader per soortgroep.

Tabel 2. Toetsing handelingen per soortgroep (indicatief en niet limitatief)

Soortgroep	Vergroeven/ Klepelen/ Verwijderen Bovengrond	Slopen/ Renoveren Bebouwing	Kappen/ Snoeien Bomen	Toetsing gericht op
Planten	X	X		Verlies standplaats
Vogels	X	X	X	Verlies of verstoring nest
Grondgebonden zoogdieren	X		X	Verlies of verstoring verblijfplaats
Vleermuizen	X	X	X	Verlies of verstoring verblijfplaats, vliegroute of foerageergebied
Amfibieën	X			Verlies of verstoring verblijfplaats
Reptielen	X			Verlies of verstoring verblijfplaats
Vissen				Verlies of verstoring verblijfplaats
Overige soorten	X			Verlies of verstoring verblijfplaats

X = toetsing van de handeling op overtreding van verbodsbepaling of de zorgplicht

Per soortgroep worden de handelingen getoetst aan de verbodsbepalingen en de zorgplicht. Per beschermingscategorie worden hierbij verschillende toetsingskaders gehanteerd (zie tabel 3).

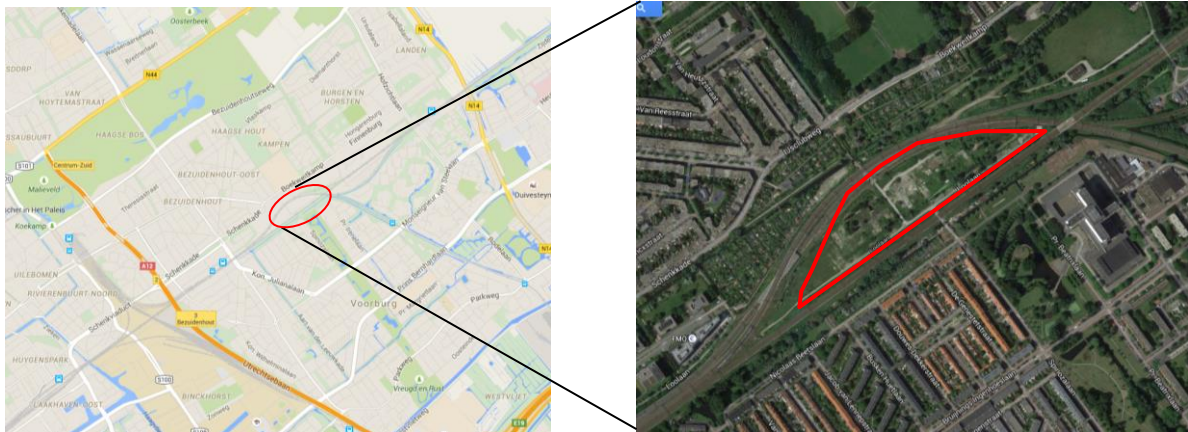
Tabel 3. Toetsingskader per beschermingscategorie

Categorie	Toetsingskader
Tabel 1 (Algemene soorten)	Voor handelingen in het kader van ruimtelijke inrichting en ontwikkeling geldt een vrijstelling voor overtreding van de verbodsbepalingen.
Tabel 2 (Overige soorten)	Voor handelingen in het kader van ruimtelijke inrichting en ontwikkeling geldt een vrijstelling voor overtreding van de verbodsbepalingen, mits de handelingen uitgevoerd worden conform een goedgekeurde gedragscode. Indien het niet mogelijk is om conform een gedragscode te werken, dan dient ontheffing aangevraagd te worden.
Tabel 3 (Soorten bijlage IV HR/bijlage 1 AMvB)	Effecten dienen te allen tijde voorkomen te worden. Indien effecten op soorten uit tabel 3 niet uitgesloten kunnen worden, dient de omvang van de mogelijke effecten inzichtelijk gemaakt te worden middels vervolgonderzoek.

3 PROJECTGEBIED

3.1 Ligging

Het projectgebied is gelegen tussen de Loolaan en (trein)sporen in Den Haag te Zuid-Holland. Zie figuur 1 voor de ligging en bijlage 2 voor de begrenzing van het projectgebied.

Figuur 1. Ligging projectgebied (zie bijlage 2 voor een uitvergroting van het plangebied)

3.2 Bestaande situatie

Een weergave van de bestaande situatie is opgenomen in bijlage 2. Het projectgebied heeft een oppervlakte van ca. 4.000 m². Het is gelegen tussen (trein)sporen en de Loolaan in en wordt doorkruist door het fietspad IJscubpad waar een waterloop langs ligt. Voorheen werd de grond gebruikt voor volkstuinen. Nadat deze zijn opgeheven is de toplaag verwijderd en bedekt door een meter leeflaag waarna deze weer is begroeid. Het grondverzet is uitgevoerd ten behoeve van bodemsanering. Op het perceel zijn zonnebloemen aangetroffen. Deze zijn niet door de perceel eigenaar gezaaid. Waarschijnlijk is dit op eigen initiatief door een omwonende gedaan.

Foto 1. Oostzijde van het deelgebied

Foto 2. Noordzijde van het deelgebied

Foto 3. Westzijde van het deelgebied

Foto 4. Waterloop langs het fietspad

3.3 Beoogde situatie en activiteiten

De activiteitenomschrijving is opgesteld aan de hand van plattegronden, ontwerptekeningen en de mondeling en schriftelijk door de opdrachtgever verstrekte informatie.

De gemeente Den Haag heeft de intentie om op het projectgebied Mariahoeve/'Het Oor' een proefproject op te zetten ten behoeve van duurzame energieopwekking. De gemeente faciliteert en stimuleert het proces om te komen tot realisatie van een zonneveld ten behoeve van de opwekking van duurzame elektriciteit en/of warmte. Hiervoor is een passende bestemming noodzakelijk. Hiertoe dient de huidige bestemming Recreatie – Volkstuinen (R-VT) waarbinnen volkstuinen, school-, kinder- en hobbytuinen, groenvoorzieningen en ontsluitingswegen zijn toegestaan te wijzigen in een gemengde bestemming.

De gemeente is voornemens om het reeds aanwezige fietspad (IJsclubpad) te verleggen. Dit fietspad maakt onderdeel uit van de fietssteroute naar Leidschenveen. Het nieuw te realiseren fietspad zal in een rechte lijn lopen van de spooronderdoorgang aan de Haagse zijde naar de spooronderdoorgang aan Voorburgse zijde (zie figuur 2). Aan weerszijde van het fietspad komt een groenstrook en sloot.

Het perceel of delen van het perceel kunnen eveneens gebruikt worden voor agrarische doeleinden. Het gaat specifiek om stadslandbouw en grasland of weiland waarop konijnen, geiten, schapen en pluimvee gehouden kunnen worden.

De gronden met de bestemming Recreatie - Volkstuinen (R-VT) worden gewijzigd naar een gemengde bestemming. In het moederplan Mariahoeve zijn reeds twee gemengde bestemmingen (GD - 1 en GD -2) aanwezig waardoor in deze herziening een gemengde (GD - 3) bestemming wordt opgenomen. In deze gemengde bestemming wordt het volgende mogelijk gemaakt:

- het oprichten van een zonne-energie park met bijbehorende nutsvoorzieningen;
- grasland of weiland voor het houden van konijnen, geiten, schapen en pluimvee;
- stadslandbouw;
- volks-, school-, kinder- en hobbytuinen;
- water.

Het gebied is reeds gesaneerd. Voor de aanleg van het fietspad, het zonneveld en de agrarische bestemmingen zullen de huidige watergangen verlegd worden, zal het gebied deels vergraven worden en zullen zonnepanelen geplaatst worden. De huidige begroeiing zal deels verwijderd worden. De leidingstrook binnen het plangebied zal behouden blijven.

Deze activiteiten vormen de basis van de Eco-effectscan.

Figuur 2: Nieuwe situatie IJsclubpad

Figuur 3: Nieuwe situatie Mariahoeve / 'Het Oor'

4 RESULTATEN

4.1 Natuurbeschermingswet en Ecologische Hoofdstructuur

4.1.1 Ligging plangebied ten opzichte van Natura 2000-gebieden

Het projectgebied is niet gelegen in of grenst niet aan gebieden in de Natuurbeschermingswet. Het dichtstbijzijnde Natura 2000-gebied Meijndel & Berkheide is gelegen op een afstand van ruim 1 km van het projectgebied (zie bijlage 3 voor een kaart met de omliggende natuurgebieden). Overige Natura 2000-gebieden liggen op grotere afstand.

Ruimtelijke ontwikkelingen in de omgeving van Natura 2000-gebieden kunnen mogelijk een indirect effect hebben op beschermde gebieden (externe werking). Het projectgebied aan de Loolaan heeft een beperkte omvang, hiernaast zullen er geen activiteiten plaatsvinden die een verhoging van industrie of landbouw of een significante toename van de verkeersintensiteit in de omgeving tot gevolg hebben. Het gebied tussen het projectgebied en het Natura 2000-gebied heeft een sterk stedelijk karakter. Bovendien is er geruime afstand tussen het projectgebied en het Natura 2000-gebied. Effecten van de werkzaamheden op het meest nabij gelegen Natura 2000-gebied worden daarom uitgesloten.

4.1.2 Ligging plangebied ten opzichte van EHS

Natura 2000-gebieden maken onderdeel uit van de EHS. Op basis van de ligging, de tussenliggende bebouwing en de geplande werkzaamheden worden effecten van de bestemmingsplanwijziging op de EHS uitgesloten. .

Het plangebied maakt onderdeel uit van het netwerk ecologische verbindingzones (EVZ) in Den Haag en is opgenomen in de Nota Ecologische Verbindingzones 2008-2018. Deze nota is opgesteld door Gemeente Den Haag, Dienst Stadsbeheer. Het projectgebied grenst aan de verbindingzone Schenkstrook. Potenties voor deze zone liggen in de aanleg van natuurvriendelijke oevers, ondiepe poelen met uitsluitend bloemrijk grasland en ruigtevegetaties/ riet. De bijbehorende vegetatie typen voor deze inrichtingen zijn:

- soortenrijke glanshaverhooilanden met veldzuring, scherpe boterbloem en grote vossenstaart;
- vochtige graslanden met dotterbloem, rietorchis en echte koekoeksbloem;
- ruigte met harig wilgenroosje, gewone smeerwortel, rietgras en fluitenkruid.

Na de herinrichting van het gebied conform de herziening van het bestemmingsplan²⁶ behoudt het projectgebied zijn groene karakter. Door het planten van bomen en de watergang langs het nieuwe IJscubpad wordt een lijnvormige groene verbinding gevormd tussen de Carel Reinierszkafe en 't Loo. Deze verbinding is met name bruikbaar voor vleermuizen.

Voorwaarde bij het behoud van de zone als onderdeel van de EVZ is wel de aanleg van natuurvriendelijke oevers langs de nieuwe en te behouden watergangen. In de huidige situatie zijn de oevers reeds groen aangelegd. Voor de ecologische waarden van het gebied is het van belang dit te behouden.

Figuur 4: EVZ Schenkzone ²³. Mariahoeve is met rood omcirkeld.

4.1.3 Toetsing

Vanwege de ligging van het plangebied en de geringe omvang van de ingreep worden effecten op beschermde Natura 2000-gebieden niet verwacht.

Het plangebied grenst aan de EVZ Schenkstrook met volgens de opgestelde nota diverse inrichtingseisen en streefbeelden (Nota Ecologische Verbindingszones 2008-2018, 2008). Gezien de geplande werkzaamheden binnen het plangebied worden negatieve effecten niet verwacht, mits de oevers van de watergangen in het gebied natuurvriendelijk aangelegd worden.

4.2 Vaatplanten

4.2.1 Aanwezige soorten

Tijdens het veldbezoek op 30 april 2015 zijn veel algemene soorten aangetroffen als rode klaver, paardenbloem, gras, uitgebloeide zonnebloemen en schiet wilg. Er zijn geen beschermde planten waargenomen. Het plangebied is in 2014 gesaneerd. Hierbij is de bovenlaag van de bodem afgegraven tot een diepte van 1 meter (0,5 meter ter hoogte van de aanwezige gasleiding in het gebied) en is een nieuwe leeflaag aangebracht bestaande uit zand, teelaarde en klei. Hierdoor is de bodem zeer sterk verstoord, wat ongunstig is voor beschermde flora. Deze worden op basis van het karakter, de locatie en de uitgevoerde sanering van het projectgebied ook niet verwacht.

4.2.2 Toetsing

Beschermde planten kunnen worden uitgesloten en er is geen sprake van een nadere toetsing aan de Flora- en faunawet met betrekking tot beschermde planten.

4.3 Vogels

4.3.1 Aanwezige soorten

In het projectgebied zijn tijdens het veldbezoek algemene soorten als merel, tjiftjaf, kauw en meerkoet waargenomen. Er zijn geen bomen in het projectgebied aanwezig die geschikt zijn om in te nesten.

Het gebied is met zijn kruidenrijke begroeiing en watergangen (eilanden) geschikt voor grond broedende vogels. De aanwezigheid van nesten kan hierdoor niet uitgesloten worden.

Wegens het ontbreken van bebouwing die als verblijfplaats kunnen kan de aanwezigheid van nesten van gebouw bewonende soorten als de huismus en gierwaluw uitgesloten worden.

4.3.2 Toetsing

Het projectgebied maakt deel uit van broedterritoria van algemeen voorkomende vogelsoorten. Nesten van deze vogels zijn beschermd op het moment dat deze gebouwd worden of al in gebruik zijn genomen. Tijdens het veldbezoek zijn deze nesten niet aangetroffen, maar ze kunnen, aangezien het broedseizoen gaande is nog wel verschijnen.

Met het uitvoeren van werkzaamheden in het projectgebied tijdens de broedperiode (grootweg maart t/m juli) kunnen nesten van algemene broedvogels verstoord worden of verloren gaan. Nesten van algemene broedvogels zijn beschermd tijdens het broeden en mogen tijdens de broedperiode niet verstoord of verwijderd worden. Jaarrond beschermde vogelnesten kunnen op basis van de gebiedskenmerken worden uitgesloten.

4.4 Grondgebonden zoogdieren

4.4.1 Aanwezige soorten

In het projectgebied kan de aanwezigheid van algemeen voorkomende grondgebonden zoogdieren van tabel 1 niet uitgesloten worden, vanwege de aanwezigheid van het open verwilderde terrein. Het betreft hoofdzakelijk muizen, egel en mol.

Op basis van de kort geleden uitgevoerde sanering, het grondverzet dat daarmee gepaard is gegaan en de mogelijke aanwezigheid van honden maakt het terrein niet of minder aantrekkelijk voor strikt beschermde soorten grondgebonden zoogdieren. Een strikt beschermde soort is de waterspitsmuis. De soort stelt hoge eisen aan zijn leefomgeving en komt in en langs schone niet te voedselrijke beken voor. Er moet veel watervegetatie staan en ruig begroeide oevers. Met name zijn de oevers van de waterloop in het plangebied onvoldoende begroeid. Daarnaast is de watervegetatie summier aanwezig. De waterspitsmuis en andere strikt beschermde soorten grondgebonden zoogdieren worden hierdoor in het plangebied niet verwacht.

4.4.2 Toetsing

Met het verwijderen van het aanwezige groen en het verplaatsen van het fietspad kunnen verblijfplaatsen van tabel 1-soorten verloren gaan en kunnen dieren gedood worden. Voor het verwijderen van verblijfplaatsen en het verwonden van tabel 1-soorten geldt een vrijstelling in het kader van de Flora- en faunawet. De zorgplicht blijft echter wel van toepassing.

4.5 Vleermuizen

4.5.1 Aanwezige soorten

Er is geen bebouwing in het projectgebied aanwezig of bomen die kunnen fungeren als verblijfplaats voor vleermuizen. De aanwezigheid van verblijfplaatsen voor vleermuizen in het projectgebied kan hiermee worden uitgesloten.

Het verwilderde terrein vormt een geschikt gebied voor foeragerende en migrerende vleermuizen als de watervleermuis of dwergvleermuizen. Daarnaast vormen de watergangen evenwijdig aan de Nicolaas Beetslaan, park 't Loo en de watergangen en het groen in de wijk Essesteijn geschikt foerageer- en migreer gebied. Het plangebied vormt een klein onderdeel van deze groene gebieden welke alternatieve mogelijkheden biedt om te foerageren of te migreren. Er is voor het plangebied daardoor geen sprake van een essentieel foerageer of migreergebied.

Door de aanleg van de bomenlaan met watergang langs het nieuwe IJclubpad wordt een doorgaande lijnvormige structuur ontwikkeld die de Carel Reinierszkade en 't Loo met elkaar verbindt. Dit is gunstig voor vleermuizen als dwergvleermuizen die deze structuren gebruiken als vaste vliegroutes tussen verblijfsplaatsen en foerageergebied.

Figuur 5. Verbinding Carel Reinierszkade en park 't Loo d.m.v. nieuwe bomenlaan en watergang (rode pijl)

4.5.2 Toetsing

Alle vleermuizen en hun functionele leefomgeving zijn strikt beschermd conform de Flora- en faunawet tabel 3 en de EU-Habitatrichtlijn Bijlage IV. In het projectgebied zijn geen geschikte verblijfplaatsen voor vleermuizen aangetroffen. Vleermuisverblijven en andere essentiële functies van het plangebied voor vleermuizen kunnen daarmee worden uitgesloten.

Tijdens het uitvoeren van de werkzaamheden tussen zonsondergang en zonsopkomst in de periode maart t/m oktober kunnen foeragerende en vliegende vleermuizen verstoord worden. Voor het verstoren van vleermuizen op niet essentieel functionele gebieden is geen ontheffing van de Flora- en faunawet nodig. De zorgplicht blijft echter wel van toepassing.

4.6 Amfibieën en reptielen

4.6.1 Aanwezige soorten

Het terrein van het plangebied is grotendeels onverhard en wordt mogelijk gebruikt door honden. Door de uitgevoerde sanering in 2014 en de ligging midden in stedelijk gebied worden strikt beschermde soorten als de rugstreeppad niet verwacht.

Wel kan het projectgebied mogelijk gebruikt worden door algemeen voorkomende amfibieën van tabel 1, zoals de groene kikker, kleine watersalamander en gewone pad. Deze soorten zijn, ook in stedelijk gebied, veel voorkomend, voornamelijk in ondiep niet snel stromend water.

4.6.2 *Toetsing*

Met het afgraven en verwijderen van onverharde delen kunnen verblijfplaatsen van tabel 1-soorten en kunnen dieren gedood worden. Voor het verwijderen van verblijfplaatsen en het verwonden van tabel 1-soorten is geen ontheffing van de Flora- en faunawet nodig, maar de Zorgplicht is wel van toepassing.

4.7 **Vissen**

4.7.1 *Aanwezige soorten*

Er is een waterloop aanwezig in het projectgebied. Deze is ondiep, circa 20 tot 30 cm. Tijdens het veldbezoek is de zwanenmossel, waarmee de bittervoorn in symbiose leeft, niet aangetroffen. Op basis van deze gegevens kan het voorkomen van de bittervoorn in de waterloop worden uitgesloten. De kleine modderkruiper zou wel kunnen voorkomen in de waterloop. Deze soort betreft een veel voorkomende soort in de regio. Daarnaast biedt de waterloop doordat deze ondiep is en een zachte bodem heeft geschikt habitat voor de soort.

4.7.2 *Toetsing*

Het voorkomen van de kleine modderkruiper in het plangebied kan niet worden uitgesloten. Gezien dit een tabel 2 soort betreft betekent dit dat er geen ontheffingsaanvraag verplicht is, mits er volgens een goedgekeurde gedragscode wordt gewerkt.

Het voorkomen van strikt beschermde vissoorten is uitgesloten wegens het ontbreken van de zwanenmossel in het projectgebied. Er is geen sprake van een nadere toetsing aan de Flora- en faunawet met betrekking tot beschermde vissoorten.

4.8 **Overige beschermde soorten**

4.8.1 *Aanwezige soorten*

De aanwezigheid van overige beschermde soorten wordt uitgesloten, vanwege het ontbreken van geschikt biotoop. Een nadere toetsing is derhalve niet van toepassing voor overige beschermde soorten.

Andere overige soorten betreffen de glassnijder en de vroege glazenmaker, beide libellen soorten. Deze soorten zijn niet opgenomen in de Flora en faunawet. De glassnijder is een vrij algemene soort die voorkeur geeft aan laagveenmoerassen en vegetatierijke plassen en poelen. De vroege glazenmaker is een vrij zeldzame soort die de laatste jaren algemener wordt. De soort geeft voorkeur aan schoon stilstaand water met een goed ontwikkelde verlandingsvegetatie en oevervegetatie. In het plangebied is de verlandings-, water- en oevervegetatie niet ver ontwikkeld mede door het grondverzet dat heeft plaatsgevonden. De soorten zijn niet aangetroffen en worden niet verwacht in het plangebied.

4.8.2 *Toetsing*

Overige beschermde soorten als de glassnijder en de vroege glazenmaker worden niet verwacht en er is geen sprake van een nader toetsing aan de Flora- en faunawet met betrekking tot overige beschermde soorten.

5 EFFECTEN EN MAATREGELEN

5.1 Beschermde natuurgebieden

5.1.1 Natura 2000

Het projectgebied is niet gelegen in of grenst niet aan gebieden in de Natuurbeschermingswet. Het dichtstbijzijnde Natura 2000-gebied is gelegen op een afstand van ruim 1 km van het projectgebied (zie bijlage 3 voor een kaart met de omliggende natuurgebieden). Overige Natura 2000-gebieden liggen verder weg. Het projectgebied aan de Loolaan heeft een beperkte omvang, hiernaast zullen er geen activiteiten plaatsvinden die een verhoging van industrie of landbouw of een significante toename van de verkeersintensiteit in de omgeving tot gevolg hebben. Effecten van de werkzaamheden op het nabij gelegen Natura 2000-gebied worden uitgesloten.

5.1.2 Advies behoud en versterken van Ecologische verbindingzones

Het plangebied maakt onderdeel uit van het netwerk ecologische verbindingzones (EVZ) in Den Haag en grenst aan de verbindingzone Schenkstrook. De verwachte soorten voor de potenties natuurvriendelijke oevers, ondiepe poelen met uitsluitend bloemrijk grasland en ruigtevegetaties/riet zijn niet aangetroffen. Vanwege de geplande overwegend groene inrichting worden effecten van de nieuwe bestemming op de EVZ niet verwacht.

Gezien het plangebied aansluit bij de Schenkstrook zou, bij een nieuwe inrichting, de aanleg van natuurvriendelijke oevers potentieel goed leefgebied vormen voor meerdere soorten als kleine watersalamander, groene kikker, orchideeën of de vroege glazenmaker. De aanleg van bomenrijen en rietoevers versterken de potentiële functie van het gebied voor foeragerende en migrerende vleermuizen.

5.2 Beschermde soorten

Op basis van een locatiebezoek en een literatuurstudie is geïnventariseerd welke beschermde soorten er in het projectgebied aanwezig kunnen zijn. Aan de hand van de projectbeschrijving is getoetst of het project in strijd is met de Flora- en faunawet. De conclusie van de toetsing worden hieronder weergegeven.

De onderstaande tabel geeft een beknopte weergave van de effecten van het project op beschermde soorten volgens de Flora- en faunawet of Habitatrichtlijn.

Tabel 4. Resultaten beschermde soorten

Soort	Wet*	Aanwezig	Effecten op functionaliteit
Vaatplanten			
Niet aanwezig	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Vogels			
Algemene inheemse vogels	FF3	Potentieel	Mogelijk verlies en verstoring verblijfplaatsen
Zoogdieren			
Algemene grondgebonden zoogdieren	FF1	Potentieel	Mogelijk verlies en verstoring verblijfplaatsen
Vleermuizen	FF3	Potentieel	Verstoring foerageergebied en migreerroutes
Amfibieën			
Algemene amfibieën	FF1	Potentieel	Mogelijk verstoring leefgebied
Vissen			
Kleine modderkruiper	FF2	Potentieel	Mogelijk verstoring leefgebied
Overige soorten			
Niet aanwezig	n.v.t.	Potentieel	Mogelijk verstoring leefgebied

* FF = Flora- en faunawet, tabel 1 t/m 3, categorie 1 t/m 5, HR = Habitatrichtlijn, bijlage IV

5.3 Maatregelen

Per (potentieel) aanwezige beschermde soortgroep wordt de vervolgpcedure aangegeven.

5.3.1 Vogels

Het gebied wordt mogelijk gebruikt door algemene grond broedende vogels als waterhoen, ganzen en zwanen. De nesten van vogels in het projectgebied zijn beschermd tijdens het broeden. Om verstoring van broedvogels te voorkomen, wordt geadviseerd de werkzaamheden buiten het broedseizoen (grootweg van 15 maart t/m 15 juli) uit te voeren. Bij werkzaamheden tijdens deze periode wordt de aanwezigheid van een ecooloog noodzakelijk, die een dag vooraf aan de werkzaamheden het terrein naloopt.

Indien vogelnesten aangetroffen worden, dienen de werkzaamheden nabij het nest uitgesteld te worden totdat de jongen uitgevlogen zijn of dient een verstoringsvrije zone rond het nest te worden opgesteld.

5.3.2 *Vleermuizen*

De werkzaamheden hebben mogelijk een verstoring van foerageergebied en vliegroutes tot gevolg. Vanwege de aanwezigheid van alternatieven worden negatieve effecten uitgesloten. Nader onderzoek is niet noodzakelijk voor het plangebied. Wel wordt geadviseerd tijdens de werkzaamheden uitstraling van licht naar omliggende watergangen en groene structuren zoveel mogelijk te vermijden.

5.3.3 *Amfibieën*

Strikt beschermde soorten amfibieën en reptielen als de rugstreeppad kunnen op basis van de ligging van het terrein en de uitgevoerde sanering worden uitgesloten. Nader onderzoek is niet noodzakelijk. In het kader van Zorgplicht wordt wel geadviseerd om een vluchtweg voor dieren te allen tijde te behouden bij het uitvoeren van de werkzaamheden.

5.3.4 *Vissen*

In verband met de zorgplicht en de ligging binnen het leefgebied van de kleine modderkruiper wordt geadviseerd om conform een goedgekeurde gedragscode flora en fauna te werken. Dit houdt onder andere in dat de werkzaamheden aan de watergangen plaatsvinden bij een watertemperatuur tussen de 5 °C en 20 °C en dat de dieren te allen tijde de gelegenheid hebben om te vluchten.

5.3.5 *Algemeen voorkomende dieren van tabel 1*

Voor het verwijderen van verblijfplaatsen en het verwonden van de potentieel aanwezige tabel 1-soorten geldt een vrijstelling. Ook al zijn soorten niet opgenomen in de Flora en faunawet zoals de glassnijder en de vroege glazenmaker, is wel de Zorgplicht van kracht. In het kader van Zorgplicht wordt geadviseerd om een vluchtweg voor dieren te allen tijde te behouden bij het uitvoeren van de werkzaamheden.

6 REFERENTIES

Algemene natuur- en beleidsinformatie

1. 'Flora- en faunawet', Ministerie van LNV, Den Haag, 2002.
2. 'Wijziging Regeling vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten Flora- en faunawet', Staatscourant, Den Haag, 2 februari 2005.
3. 'Natuurbeschermingswet 1998', Ministerie van LNV, 1 oktober 2005.
4. 'Handreiking Flora- en faunawet', W.R.M. van Heusden & S.J. Vreugdenhil, Dienst landelijk gebied, oktober 2008.
5. 'Algemene handreiking Natuurbeschermingswet 1998', ministerie van LNV, www.minlnv.nl.
6. 'Handreiking Bestemmingsplan en Natuurwetgeving', Directie Natuur, Ministerie van LNV, www.minlnv.nl.
7. 'Aangepaste beoordeling ontheffing ruimtelijke ingrepen Flora- en faunawet', Dienst Regelingen, Ministerie van LNV, augustus 2009.
8. 'Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten ontheffing Flora- en faunawet ruimtelijke ingreep', Dienst Regelingen, Den Haag, september 2009.

Algemene verspreidingsgegevens en verspreidingsatlassen

9. 'Protocol vleermuizen', Vakberaad vleermuizen, Netwerk Groene Bureaus, 24 januari 2012.
10. www.waarneming.nl
11. www.ravon.nl
12. 'Werkatlas verspreiding zoogdieren in Zuid-Holland 2000-2008', K. Mostert en J. Willemsen, Stichting Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland, Delft, december 2008.
13. www.zoogdiervereniging.nl
14. www.sovon.nl
15. www.anemoon.nl

Locatie specifieke informatie en internetpagina's

16. Waarneming Aqua-Terra Nova tijdens het locatiebezoek ten behoeve van deze Eco-effectscan.
17. 'Gedragscode Flora- en Faunawet, Ruimtelijke ontwikkeling & inrichting', Stadswerk, augustus 2010.
18. www.pzh.nl: informatie over de Provinciale Ecologische Hoofdstructuur
19. Cor Nonhof, Natura 2000 Duinbossen, KNNV afdeling Delfland, 2012
20. <http://pas.natura2000.nl/pages/pas-gebieden.aspx>
21. Visie Ruimte en Mobiliteit, Ontwerp, Provincie Zuid-Holland, juli 2014
22. Spelregels EHS, Beleidskader voor compensatiebeginsel, EHS-Saldobenadering en herbegrenzen EHS, een gezamenlijke uitwerking van rijk en provincies, Ministeries van LNV en VROM en de provincies
23. Nota Ecologische verbindingszone 2008-2018, Gemeente Den Haag, augustus 2008
24. <http://www.zoogdiervereniging.nl/de-waterspitsmuis-neomys-fodiens>
25. <http://www.libellennet.nl/>
26. Bestemmingsplan Mariahoeve1^e herziening (Loolaan)

BIJLAGE 1 WETTELIJK KADER

Natuurbeschermingswet 1998

De natuurbeschermingswet 1998 heeft als doel het beschermen en in stand houden van bijzondere gebieden in Nederland. Hierin kan onderscheid worden gemaakt in Beschermde Natuurmonumenten en Natura 2000-gebieden (zie box). Beschermde Natuurmonumenten omvatten zowel particuliere als staatseigendommen.

Handelingen binnen de beschermde gebieden worden slechts onder strikte voorwaarden toegestaan. Handelingen of activiteiten binnen én buiten beschermde natuurgebieden die schadelijk kunnen zijn voor de doelstellingen van het gebied zijn verboden, tenzij de minister van EL&I of de provincie een vergunning heeft verleend. Hierbij wordt het 'Nee, tenzij' principe gebruikt en dient rekening gehouden te worden met invloeden van buiten het beschermde natuurgebied, de zogeheten 'externe werking'. Aanvullend dient rekening gehouden te worden met de cumulatie van effecten in relatie tot andere projecten of plannen.

Ecologische Hoofdstructuur

In de EHS worden natuurgebieden onderling tot een samenhangend netwerk verbonden, o.a. via ecologische verbindingzones. Dit netwerk bestaat uit:

- bestaande natuurgebieden, reservaten en natuurontwikkelingsgebieden;
- landbouwgebieden met mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer;
- robuuste verbindingen en grote wateren.

De Ecologische Hoofdstructuur (EHS) is in het Natuurbeleidsplan geïntroduceerd en het beleid is in de Nota Ruimte overgenomen. De juridische doorwerking van het rijksbeleid van de EHS wordt in de AMvB Ruimte, als onderdeel van de Wet Ruimtelijke Ordening, geborgd. De Provincie is verantwoordelijk voor de aanwijzing, begrenzing en de doelstelling van de EHS-gebieden in een verordening, in veel gevallen een natuurbeheerplan. De provinciale verordening bevat tevens regels voor bestemmingsplannen in de EHS. Dit betreft, conform de Spelregels EHS, een regeling over compensatie die er ten minste voor moet zorgen dat er geen netto verlies aan oppervlakte, samenhang of kwaliteit van de Ecologische Hoofdstructuur optreedt en dat compensatie op de juiste wijze plaatsvindt. Tot slot zorgt de provinciale verordening ervoor dat de gemeente dit in de toelichting van het bestemmingsplan verantwoordt.

Voor de EHS geldt het 'nee, tenzij'-principe: nieuwe activiteiten die de wezenlijke kenmerken en waarden van de ecologische hoofdstructuur significant aantasten zijn verboden, tenzij sprake is van groot openbaar belang, er geen andere mogelijkheden voor realisatie zijn en de negatieve gevolgen beperkt en gecompenseerd worden."

Flora- en faunawet

Het doel van de Flora- en faunawet is het in stand houden en beschermen van in het wild voorkomende planten- en diersoorten. Ingevolge het 'nee, tenzij principe' zijn handelingen in strijd met de Flora- en Faunawet per definitie verboden. De verboden handelingen zijn opgenomen in de verbodsbepalingen:

- Art. 8: verbod op het plukken, verzamelen, afsnijden, uitsteken, vernielen, beschadigen, ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen van beschermde inheemse planten.
- Art. 9: verbod op het doden, verwonden, vangen, bemachtigen of met het oog daartoe opsporen van beschermde inheemse dieren.
- Art. 10: verbod op het opzettelijk verontrusten van beschermde dieren.
- Art. 11: verbod op het beschadigen, vernielen, uithalen, wegnemen of verstoren van nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van beschermde inheemse dieren.
- Art. 12: verbod op het beschadigen, vernielen en uitnemen van eieren van beschermde dieren.
- Art. 13: verbod op planten of dieren dan wel eieren, nesten of producten van dieren, te vervoeren, ten vervoer aan te bieden, af te leveren, of onder zich te hebben.

Aanvullend is in de Flora- en faunawet een zorgplicht opgenomen (artikel 2 Flora- en Faunawet). Uit de zorgplicht volgt dat een ieder die redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor flora en fauna kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelingen achterwege te laten, dan wel alle maatregelen te treffen die redelijkerwijs van hem geveerd kunnen worden om de gevolgen te voorkomen, te beperken of ongedaan te maken.

Ontheffing Flora- en faunawet (artikel 75)

Voor overtreding van verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet kan ontheffing aangevraagd worden. Voorwaarde voor het verkrijgen van een ontheffing is dat het project geen negatief effect heeft op de gunstige staat van instandhouding van beschermde soorten én mits het project een bij wet genoemd belang dient. Voor soorten die aangewezen zijn in de Vogel- of Habitatrichtlijnen dient het project aanvullende belangen te dienen. De beschermde soorten zijn in drie tabellen met verschillende beschermingsniveaus opgenomen. Vogels vallen buiten deze indeling en worden in de volgende paragraaf besproken. Voor algemeen voorkomende soorten (tabel 1) geldt o.a. voor ruimtelijke ontwikkelingen een vrijstelling, waardoor een ontheffing niet nodig is. Voor schaarse soorten (tabel 2) is een ontheffing niet nodig, mits gebruik gemaakt wordt van een gedragscode. Voor strikt beschermde soorten (tabel 3) zal bij ruimtelijke ontwikkelingen een ontheffing nodig zijn. Voor alle inheemse soorten geldt daarnaast de algemene Zorgplicht, waarin gesteld wordt dat schade aan alle planten en dieren, zoveel als redelijkerwijs verwacht kan worden, voorkomen dient te worden.

Vogels

Van alle inheemse vogelsoorten zijn de nesten gedurende het broeden beschermd. De meeste vogels broeden in de periode 15 maart t/m 15 juli. Voor het verstoren van broedende vogels wordt in principe geen ontheffing verleend, omdat de verstoring eenvoudig voorkomen kan worden door de activiteiten buiten het broedseizoen uit te voeren. Van ca. 15 vogelsoorten zijn de nesten jaarrond beschermd. Deze vogelsoorten zijn in vier categorieën ingedeeld⁽⁸⁾:

- Cat 1 betreft vogelsoorten die het nest jaarrond gebruiken als vaste verblijfplaats,
- Cat 2 betreft koloniebroeders die elk broedseizoen terugkeren naar dezelfde nestlocatie en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop,
- Cat 3 betreft overige vogelsoorten die elk broedseizoen terugkeren naar dezelfde nestlocatie en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop,
- Cat 4 betreft vogelsoorten die elk broedseizoen terugkeren naar dezelfde nestlocatie en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn om een nest te bouwen.

Tot slot zijn de nesten van enkele vogelsoorten (uit Cat 5) alleen jaarrond beschermd indien zwaarwegende feiten of ecologische omstandigheden dat rechtvaardigen, bijvoorbeeld als in de omgeving van een projectgebied geen of onvoldoende alternatieve geschikte nestplaatsen aangeboden worden.

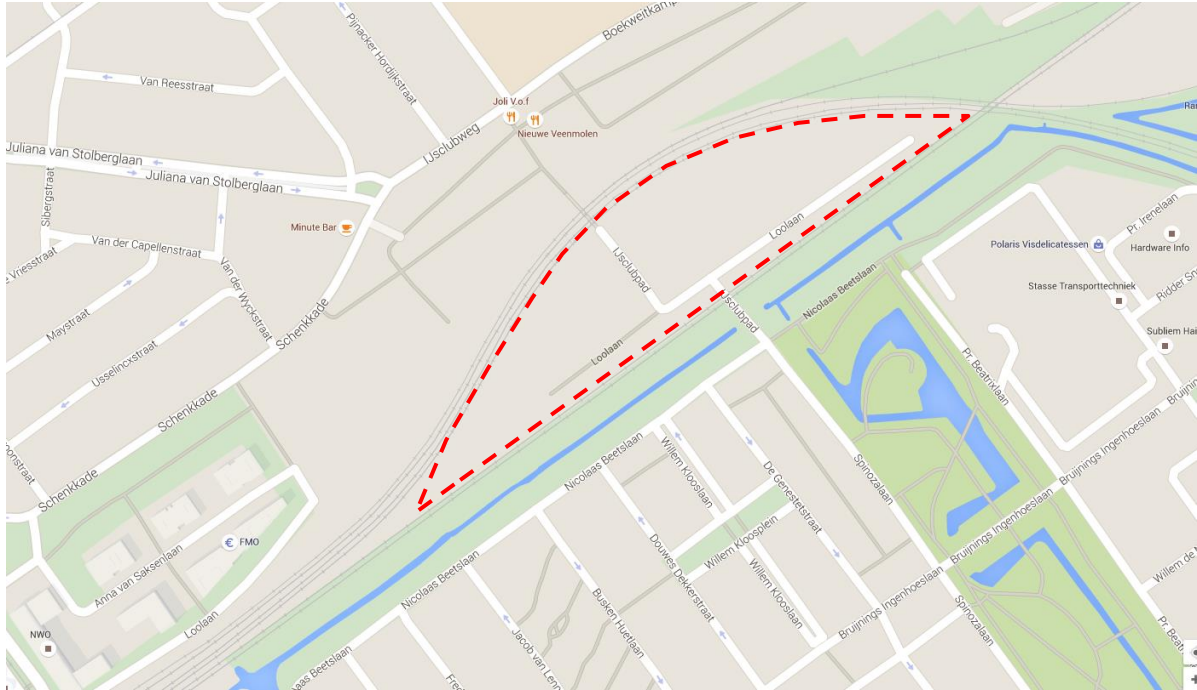
Voor beschadiging of vernietiging van jaarrond beschermde vogelnesten (art. 11) kan alleen ontheffing worden verleend, indien het project een belang uit de Vogelrichtlijn dient.

Gedragscode

In een gedragscode is beschreven hoe tijdens de uitvoering van werkzaamheden de schade aan beschermde dieren en planten wordt voorkomen of tot een minimum wordt beperkt. De gedragscode moet aangeven hoe er in de praktijk "zorgvuldig wordt gehandeld". De gedragscode kan zelf worden opgesteld en ter goedkeuring worden voorgelegd aan de minister van EL&I. Indien men aantoonbaar werkt volgens een goedgekeurde gedragscode, geldt voor bepaalde activiteiten in het leefgebied van soorten van tabel 2 een vrijstelling. Voor bestendig beheer en onderhoudswerkzaamheden in natuurbeheer, landbouw of bosbouw geldt de gedragscode ook voor soorten uit tabel 3, met uitzondering van de soorten die ook onder Bijlage IV van de Habitatrichtlijn vallen.

BIJLAGE 2 PROJECTGEBIED

Bestaande situatie projectgebied

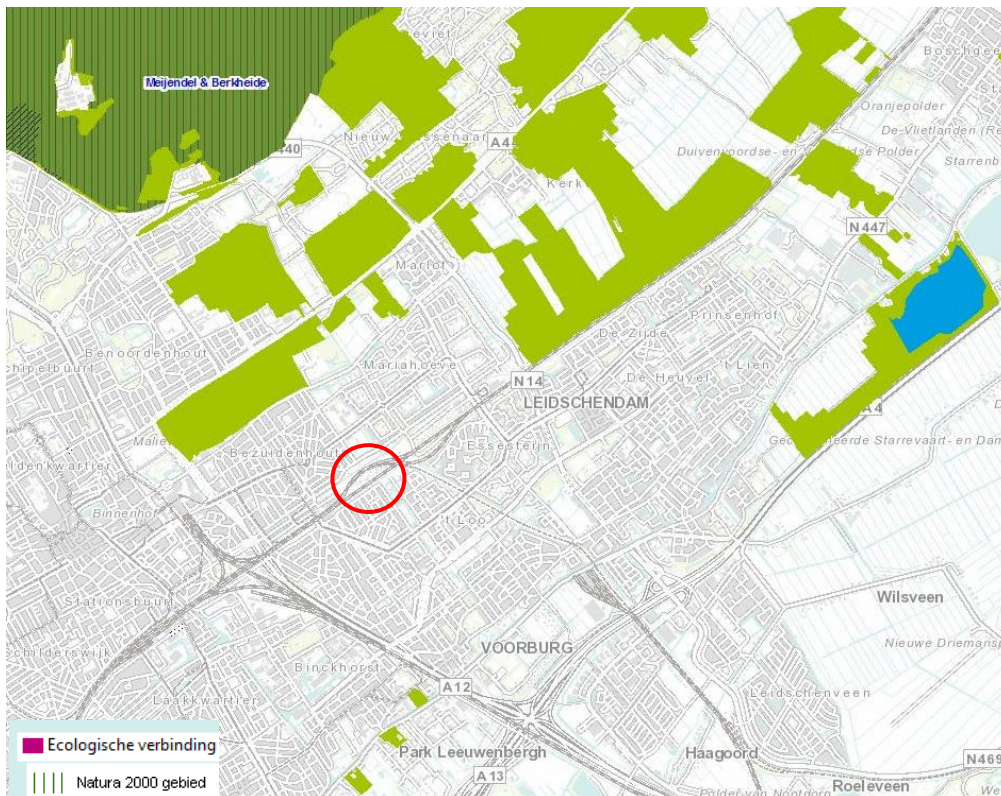
Bron: Google Maps ©

= projectgebied

BIJLAGE 3 BESCHERMDE NATUURGEBIEDEN

Bestaande situatie beschermde natuurgebieden

Bron: <http://geo.zuid-holland.nl/geo-loket/html/atlas.html?atlas=ehs>

○ = ligging projectgebied indicatief ten opzichte van beschermde natuurgebieden